

RUSYA – AB DİYALOGUNDA YENİ AÇILIMLAR

Yrd. Doç. Dr. Elif Hatun KILIÇBEYLİ

Çukurova Üniversitesi

İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

AB Komisyonu Türkiye Danışmanı

Siyasal sistemler kendi içerisinde temel aldıkları ideolojilere göre değişen bir dizi bağitlar ve karmaşıklıklar barındırır. Burada, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda ortaya çıkan önemli devinimler ve beklenmedik gelişmelerle 21. yüzyıla geçiş yaparken yine yeni değişimlere ve yapılanmalara da tanık olunmaktadır. Yeni yüzyıl da, dünyanın karmaşık ve çalkantılı yapısının orta vadede de devam etmesi, küresel siyasi ve ekonomik dengelerin kurulmasında çok farklı değişim süreçlerini de beraberinde getirmektedir. Ekonomik ve siyasi açıdan yeniden yapılanan ve yeni güç denge aktörü olma yolunda olan Avrupa Birliği (AB), planlı gelişimiyle 20. yüzyılı geride bırakırken, son on beş yılda yaşanan siyasi değişimleri de minimum düzeyde kararsızlıkla karşılayarak, yapısal değişimini kısa zamanda belli bir yörüngeye oturtabilmiştir. Bu kararlılık en azından planlama açısından tamamlanarak disipline edilebilmiş, bunun sonucu olarak da başta Genişleme Politikası olmak üzere önemli kazanımlar için fırsat yaratmışlardır.

1985 yılında Avrupa'da Doğu Blokuna üye devletlerde başlayan hareketlenmeler, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile bunu izleyen Varşova Paktı çözümleri, Kıta Avrupa'sında Doğu ve Batı ayrılığı ve siyasi uzaklığı sona erdirmiştir. SSCB'nin varisi olarak Rusya Federasyonu (RF), Doğu Avrupa ve Asya kıtasında geniş bir coğrafyada tarihsel olarak büyük olmaya mahkum bir güç (1) ve önemli ekonomik zenginliklerle çok yönlü stratejik konuma sahip bir ülke durumuna gelmiştir (2).

Bu çalışma, ilk önce Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı Avrupa'da gerçekleştirilen yeniden yapılanmayı tarihsel gelişimi içinde etki alanlarını da içererek, değişimin beraberinde gelen yakınlık ve uzaklıkları da açıklamaya çalışmaktadır. Ardından ilk olarak AB ile SSCB arasında 1989 yılında imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması; ve bunu takiben 19 Ağustos 1991 günü Moskova'da yaşanan politik değişim sonucu bağımsızlığını ilan eden Rusya Federasyonu ile AB arasındaki ilişkilerin bölgesel gelişimini, stratejik ve ekonomik açıdan değerlendirmektedir. Burada ortaya konulmak istenen amaç, bu iki büyük güç arasındaki ilişkilerin, başta kendi iç ve dış politikalarına ve bunlara bağlı gelişimlerine ve daha sonra da bölgeye ve global politikalara etkilerini; Avrupa, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Asya ülkelerinin ekonomik değişim süreçlerine etkilerini incelemektir.

1 . Rusya Federasyonu'ndan "Zapadnik" (3) Politikalar

20. yüzyıl başlarında değişen siyasi dünya için önemli olaylardan biri de, Rus Çarlığı'nın sona ermesiyle yerine Rusya'da sosyalist devlet anlayışını kuran Büyük Ekim Devrimi'dir (4). Çarlık Rusyası'nın yerini 20. yüzyılın başında alan Sovyetler Birliği, çok uluslu bir yönetimle sosyalist rejimi çok geniş bir coğrafyada ve ilk kez Asya'da kurdu (5).

Sosyalist felsefe temellerine dayalı politik düşünceler bu kez Avrupa'dan K.Marks ve F.Engels'in uzun süreli felsefi – iktisadi – devlet idaresi – siyasi rejim – sosyal düzene ilişkin net ve ayrıntılı çalışmalarından esinlenerek Rusya'nın da içinde bulunduğu Sovyetler Birliği'nde devrimi yapan ve iktidara hakim kişiler tarafından yeni bir uyarılma ile uygulamaya konmuştu. Temelde K.Marks tarafından Kapital'de ortaya konulan Mülkiyet değişimi – Kapitalizmin eleştirisi – Üretim modeli ve Kaynak kullanımı – Eşitlik – Proleterya'ya ilişkin görüşlere uyum gösterildi. Bu uyum İkinci

Dünya Savaşı'na dek dikkatle uygulanmaya çalışıldı. Ancak merkezi idarenin getirdiği bürokrasinin hantal yapısı hem ekonomide, hem de siyasette durağanlık oluşturmaya başlarken, proleter sınıf ile Komünist Parti'nin ileri gelenleri ve Rus entelijensiya arasında da karmaşık bir ilişkiler sorunu da oluşmuştu.

1917'den 1991 yılına dek çeşitli farklılıklar yaşanmıştır; devletin kapitalist yapısından totaliter rejime, teknik devrimden tarımsal yeniliklere kadar bir çok sahada, çok doğru ve çok yanlış siyasi kararlarla Sosyalist rejimini koruyan Sovyetler Birliği, lider olarak Varşova Paktı'na üye olan birçok Doğu Avrupa devletinin, ekonomik–askeri–siyasi olarak Batı'ya karşı kendi safında yer almasını sağladı. Bu süreç dahilinde –Soğuk Savaş dönemi de dahil olmak üzere– Avrupa Birliği (AB) ile ilişkiler devam etmekteydi. Ancak kültürel, siyasal, savunma silahları ticareti, ekonomi ve ticari sahaları içeren bu ilişkiler, oldukça mesafeli ve temkinli ilişkilerdi.

SSCB'nin kendi Ekonomik Birliği, merkezi Moskova'da bulunan ve SEV (6) adı verilen kurumun çatısı altında oluşturuldu. Üye devletlerden oluşan bu birliğin kullandığı para birimi Ruble idi. Ruble, 1960'lı yıllardan 1990'a dek resmi kur olarak, 0.60 Amerikan Doları'na eşitlenmişti. (7) Ruble'nin konvertibl olması ciddi bir hataydı. Diğer bir hata ise, SSCB başta olmak üzere ticarete konu olan pek çok ürün ve malın takas şeklinde alım–satımıydı. Son toplantılarını Nisan 1991'de gerçekleştiren kurum, Ağustos 1991'den sonra tekrar sadece tasfiye ve borçların hesaplanması için toplantılar yaptı; Moskova'da SEV'le özdeşen özel bir mimari örneği olan dev bina ise özelleştirme kapsamına alınarak satıldı ve bir iş merkezine dönüştürüldü.

Sınıfsız toplum, herkese eşit yaşama ve çalışma hakları, sosyal güvencenin devletin kontrol ve teminatında olmasıyla radikal anlamda bir siyasi ilki gerçekleştirme ideallerine sahip ve 1917'den başlayarak dönem dönem çok farklı sapmalar gösteren Ekim Devrimi, 1990'a dek birçok kez deformasyona uğramış olarak geldiğinde artık bitişi de kendi yönetsel krizleri sonucunda 1991'de ilan etmek zorunda kaldı (8).

SSCB, Lenin ile başlayan; Stalin, Kruşçev ve Brejnev'in Genel Sekreterlikleriyle devam eden uzun dönemli yönetim yapılarıyla 1980'lere dek süregelmişti. Kremlindeki "kaleydoskop yönetim" (9) anlayışı, Brejnev'in ölümünden sonra sona erdi. Brejnev'den boşalan SBKP–MK (10) Genel Sekreterliği'ne seçilen Andropov, bu görevi 14 ay sürdürebildi. Andropov'un ölümü ile boşalan Genel Sekreterliğe Çernenko getirildi. Çernenko ise bu görevi 12 ay yapabildi. Çernenko'dan boşalan göreve seçilen aday ise Gorbaçov'du.

Gorbaçov, 1985 yılında Genel Sekreterliğe gelir gelmez SBKP'nde değişim programları uygulamaya koydu. "Perestroyka", Bolşevizm ideolojisinin, Lenin'in kurduğu modifikasyonun Stalinizm'le deforme edilmesindeki çarpıklığı düzeltmek amacıyla ve çağın gereklerine uygun insan haklarına, bireyin özgürlüğüne, SSCB'nin dünya devletleri ile açık bilgi alışverişine, ulusları oluşturan tüm toplum ve etnik grupların sadece SSCB vatandaşı değil, bir dünya vatandaşı olma hakkına ve ulusların demokratik şeffaflık gibi hedeflere ulaşabilmesi için SSCB'de bir sosyal politika olarak uygulanmaya konmuştu. Bunlarla beraber dış politikada da Perestroyka'nın uzantısı olarak uluslararası anlaşmalar peş peşe imzalanmaya ve içeriğindeki maddelerin uygulanması taahhütlerinde bulunulmaya başlandı.

Gorbaçov, 1990 yılının baharında SSCB'ye bağlı cumhuriyetlere SSCB'nin temel yasalarında değişiklik yapmayı ve 1922'de düzenlenmiş olan mevcut anlaşmaya esneklik getirmeyi önerdi (11). Batı Almanya'nın talebi ve Gorbaçov'un kabulüyle Doğu Almanya'da bulunan SSCB'nin askeri gücünün Rusya'ya çekilmesine karar verildi. Bu karar, resmen

Brejnev Doktrini'nin sona ermesidir. Orta ve Doğu Avrupa'daki bağımsızlık kararları bu kez bir çorap söküğü gibi SSCB'de de yaşanmaya başlandı ve 1991 yılının son aylarında Sovyetler Birliği fiilen sona erdi.

Bugünkü duruma bakınca bünyesinde 18 Cumhuriyet (Rusya dahil), 6 otonom cumhuriyet, 11 otonom bölge ve 49 eyaleti bulunan Rusya, 148 milyon nüfusla büyük çaplı bir federatif yapıya sahiptir. Bu da Rusya'nın iç ve dış ilişkilerinde ne denli hassas bir yapıda olduğunun bir göstergesidir.

Çok dinli ve karma etnik yapılı geniş bir coğrafyada zengin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini –bunların çıkarılması, işlenmesi, dünya piyasasında arz–talep dengelerinin sağlanması ve ihracatı– bir arada tutabilmek için Rusya, iç istikrarı sayesinde, hem içeriye hem de dışarıya karşı güçlü ve istikrarlı görünmekte ve dış ilişkilerinde aktif politika izleyerek hem siyasi, hem de global ekonomi dünyasında pazar kaybetme riskini minimize etmektedir.

2 . Avrupa Birliği'nden Avrupa'nın Birliğine

Siyasal tarih sürecinde, 20. yüzyıla damgasını vuran Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve sonrasındaki gelişmeler, 21. yüzyıl kıta Avrupa'sının yeniden yapılanmasına neden olmuştur.

Dünyanın en gelişmiş dört ülkesinin yer aldığı ve ekonomik gelişmişlik düzeyi olarak da birinci sırada yer alan Kuzey ve Batı Avrupa'yı değişime zorlayan özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası süreçtir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir yığıntı–kalıntı haline gelen Avrupa, ABD'nin Marshall Planı (12) olarak adlandırılan finansal destek programı sayesinde yeniden yapılandırılmıştır (13).

Amerikan yardımı sayesinde, ekonomik, teknik yapısını kısa sürede yeniden yapılandırma fırsatı elde eden ve gelişimini tamamlayan Avrupa, siyasi geleceğini de aynı hızla programlamaya yine bu dönemde başlamıştır. Almanya dışında kalan gelişmiş Batı Avrupa devletleri, 1940'ların sonunda olası bir üçüncü dünya savaşı tehdidinden korunmak ve Avrupa'da sürekli barışın sağlanması amacıyla 'Ortak Hareketi'n zorunluluğuna dikkat çekerken, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schumann bu dileği bir çalışmaya ve bunu da bir çağrıya 9 Mayıs 1950'de dönüştürmüştür (14).

Kıtayı ağır hasarlar altında bırakan dünya savaşları ile sosyal ve ekonomik çöküntüleri de yaşayan Avrupa, diğer yandan Almanya'da demokrasi ile iktidara gelen Nasyonal Sosyalistler'in sonsuz iktidarsızlıklarına da tanıklık etmiştir. Gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri, gelecekte benzer yıkımları, karmaşaları yaşamamak amacıyla ilk 'Ortak Hareket' kararını 'kartelleşme' ile aldılar ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) (15) kurarak ekonomik birlikteliğe ilk adımı da atmış oldular. Böylece savaş zamanında gerekli olan temel hammaddeler konusunda ilk oluşum gerçekleşti. Soğuk Savaş döneminde de sadece askeri–siyasi olarak değil, daha çok ekonomik gelişmişliğe önem vererek gelişimine devam eden Batı Avrupa, gelişimini farklı işbirliği sahalarında değişik isimler (16) altında sürdürmüştür.

Küreselleşen dünyada ise kendi "Bölgesel İşbirliği'ni" üç aşamada gerçekleştirme kararına vardılar. Bu aşamalar, ilk etapta Avrupa kıtasında sağlanacak bir güvenli bölge olması bakımından Coğrafi birlik, ikinci aşama güç dengelerinin birleştirilmesi ile Ekonomik Birlik ve Parasal Birlik, üçüncü ve son aşama ise tek bir idari yapı altında kendi kurallarının rahatça uygulanabileceği bir demokratik platformda oluşturulacak Siyasal Birlik'tir. Avrupa Birliği (AB), bugün, 15 üye

devletten oluşan ve geleceğe ilişkin tüm çalışmalarını programlayan, en azından kendi kıtasında barışı korumak, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi pekiştirmek amacı ile bir araya gelmiş bir birliktir.

2000 yılına gelene dek coğrafyada, ekonomide birlik aşamalarını geçen AB, artık parasal birliğin düzenlenmesi ve uygulamasında ortaya çıkan sorunları gidermek ve Euro'nun istikrarı için çaba sarf etmektedirler. Bugünkü AB, son aşaması olan Siyasal Birlik'te ise bir dizi yasal çerçeveler onaylanmakla beraber önemli uluslararası krizlerde sıkıntılar yaşanmaktadır.

Özellikle Yugoslavya krizi ile başlayan 'farklı yaklaşımlar' süreci, 11 Eylül ve ABD'nin Irak operasyonu krizleri ile devam etmektedir. Siyasal Birlik'i zorlayan bu uluslararası krizler, AB'ni yeni karar ve çözümleri beraberinde getirmeye zorlamaktadır (17).

3 . Rusya ile Avrupa Yakınlaşması

31 Mayıs 2003 günü St. Peterburg'un kuruluşunun 300. yılı kutlamalarında Rusya, AB ile bir zirve toplantısı gerçekleştirdi. Bu zirvede Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (18) ele alınmıştır.

Ortak Ekonomik Alan oluşturma konusunda başlayan diyalogda, Rusya'nın nükleer güvenliğinin devamı, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği, çevrenin korunması konusunda bir dizi tedbir alınması, Uluslararası Denizcilik Örgütü'ndeki Çerçeve Anlaşmasının genişletilmesi, Galileo/Glonass'un teknik ve politik işbirliği olanaklarının gözden geçirilmesi konuları ayrıntılarıyla görüşüldü.

AB ile Rusya arasında "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (OIA)" na ilişkin ilk görüşmeler 1992 Kasım'ında başladı. AB ile RF arasında temelde ilişkilerin özünü oluşturan OIA, Rusya'nın Avrupa ile geniş bir işbirliği içerisinde bulunmasına ve entegrasyon sürecine katkı yapmasına yardımcı bir anlaşma niteliğindedir (19). İlişkilerin hızla olumlu yönde gelişeceği beklenirken, Haziran 1993'te Rusya Kopenhag kararlarını imzalamayı reddetti. Bu tutum karşılıklı ilişkilerde ani bir soğukluk yarattı. Rusya'nın reddetme sebebi, Rusya'da dış ticarete konu olan yerli malların, devlet ticaret sistemi dışında başka koşul ve kurullarla değerlendirilmesinin söz konusu olmasıydı.

a. Bölgesel İşbirliği

Maastricht Anlaşması ile Avrupa kıtasında yeni değişimleri getiren AB için umulmadık bir fırsat çıkıverdi: SSCB'nin dağılma süreci. Artık AB sadece kendine üye ülkeleri olduğu kadar eski Doğu Bloku üyesi ülkelere de yakın ilgi gösterdi. AB'nin mevcut durumdaki Genişleme Politikası radikal olarak değişime uğradı. Artık AB, sadece Batıda değil, Orta ve Doğu Avrupa'da etkin olma politikalarını başlatmıştı.

TACIS (20), AB ile Yeni Bağımsız Devletler (NIS) (21) ve Moğolistan arasında, ekonomik ve siyasi bağlantıların sağlam, olumlu ve uyumlu gelişmesi amacıyla uygulamaya konulan geniş kapsamlı teknik bir programdır. Bu yardım programı, ekonomik gelişmişliğin artması ve politik özgürlüklerin genişlemesine bağlı olarak, toplumun gelişmesini hedefleyen ve AB ile ilişkilerini geliştirmek üzere işbirliğine hazır olan ülkelere verilir.

TACIS, aynı zamanda demokratik yapılanma ve piyasa ekonomisine dönüşüm kolaylığı için onaylanan projelerle beraber üretime yönelik yatırımlarda know-how'ın kullanılmasını destekleyerek karşılıksız finans fırsatları da sağlamaktadır. Rusya'nın 1991 yılından 1999'a dek kullandığı tutar aşağıdaki tabloda Euro cinsinden verilmiştir.

**Tablo 1. TACIS fonlarının 1991–1999 yıllarında ülkelere göre dağılımı
(€ milyon)**

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	TOPLAM
Azerbaycan	0.4	12.5	8.0	8.0	6.0	16.0	0.0	26.8	9.5	87.2
Baltık Cum.	15.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	15.0
Beyaz Rusya	8.9	14.6	9.0	7.0	12.0	0.0	5.0	0.0	0.0	56.6
Ermenistan	2.3	9.6	17.0	0.0	6.0	14.0	0.0	10.0	0.0	58.9
Gürcistan	5.0	9.0	6.0	8.0	15.0	16.0	0.0	16.0	0.0	66.0
Kazakistan	7.7	2.06	14.0	14.0	8.0	0.0	24.0	0.0	16.6	111.9
Kırgızistan	0.7	9.2	10.0	0.0	9.0	0.0	13.0	0.0	8.6	49.5
Moldova	1.1	9.0	0.0	10.0	0.0	0.0	18.0	0.0	14.7	61.8
Moğolistan	0.0	0.0	0.0	8.0	9.0	9.5	0.0	11.0	0.0	28.5
Özbekistan	1.7	18.8	0.0	15.0	10.0	28.0	0.0	29.0	38.6	102.5
Rusya	212.0	111.0	160.8	150.0	161.2	133.0	132.9	139.7	73.5	1.274.0
Tacikistan	0.0	0.0	0.0	4.0	4.0	0.0	0.0	0.0	0.0	8.0
Türkmenistan	0.9	8.8	0.0	8.0	4.0	0.0	11.5	0.0	6.7	39.9
Ukrayna	28.7	48.3	43.3	50.5	72.5	76.0	59.0	44.0	0.0	460.8
Bölgesel Program*	106.0	88.6	172.0	131.5	124.5	152.0	135.0	155.8	129.4	1.194.8
Borç Koordinasyonu**	0.0	34.9	21.0	24.7	40.5	43.0	37.0	43.0	64.4	308.0
Destek programı***	6.2	24.0	11.1	21.0	23.0	37.5	34.5	31.9	65.6	254.8
Diğer****	0.0	0.0	0.0	10.0	10.0	11.0	11.9	0.0	0.0	42.9
TOPLAM	396.5	418.9	472.1	469.7	469.7	536.0	481.7	507.2	427.6	4.220.9

* Devletlerarası nükleer güvenlik ve karşılıklı sınırların korunumu programını kapsar.

** EBRD Bangkok Kolaylığı, Ortaklık ve Koordinasyon Programı, Uluslararası Bilim ve Teknoloji Merkezini kapsar.

*** Destek Programı, ülkeye önerilen programın uygulanması için sağlar. Koordinasyon Bölümlerini, Haberleşme, İzleme ve değerlendirmeyi kapsar.

**** Demokrasi Programını ve STAP–Liikenen kolaylığını kapsar.

Kaynak . www.ebrd.org

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, AB, kendi koordinasyonunda olan, ancak bağımsız bir banka gibi faaliyet gösteren EBRD'nin en geniş kapsamlı Teknik Yardım Programı (TACIS)'dir. Bu özel program ile, Rusya'ya ayrı bir önem verildiği gözlenmektedir. Desteklediği projeler hem ekonomik, hem de sosyal ve kültürel gelişimi içermektedir. Projeler bazında sağlanan finansman, Bölgesel Uyum Programları çerçevesinde, kentlerin renovasyonuna, eğitimin çeşitlendirilmesine ve kültürel değerlerin korunmasına dek geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Son değişimleri ile TACIS'in başlıca destek verdiği konular; Kurumsal, Yasal ve Yönetim Reformlarının desteklenmesini içerir. Bunlar:

1. Ekonomik Kalkınma Yardımı ve Özel Sektörün desteklenmesi,
2. Geçiş dönemi Sosyal uzlaşının sağlanması için Belirleme Desteği,
3. Nükleer Güvenlik (22) tir.

b. Ekonomik İşbirliği

1989 yılında Doğu Blokunda çözülme süreci başladığında, AB henüz kendi çerçevesini yenilemekle meşguldü. Dağılıma sürecinde seri halde çözümler üreterek, hızla gerekli komisyon ve kurumları kurdu. AB bünyesinde, Avrupa'da ortaya çıkan yeni bağımsız devletler için iki farklı görüş ağırlıklı olarak ortaya çıktı. Bunlardan birincisi, bu ülkelere AB'nin sosyal ve finansal yardım sağlayarak global dünyada kendi gelişimlerini sağlayabilmesi, AB'ye başta insan göçüne engel olmak üzere, daha başka sorunları kendi sınırları dahilinde çözmelerine yardımcı olmak fikriydi. İkinci görüş ise bu ülkelere maddi destek yerine sadece belli konularda danışmanlık gibi fikri yardım sağlamak ve AB'nin maddi kaynaklarını kendi üye devletlerinin kendi kurumlarını ve sıradaki sosyal gelişme çizgilerini netleştirmek için kullanması gerektiği fikriydi. İkinci görüşü destekleyen en önemli konu işsizlik oranları ve ekonomide resesyonun artarak devamı tehlikesinin büyümesiydi. AB ortalamasında işsizliğin % 7–8 aralığının daha da azaltılması için çalışmaların devam etmesi isteniyordu.

Sonuç olarak, uzun görüşmeler sonrası her iki görüş harmanlanarak Avrupa'daki yeni bağımsız devletler için maddi desteğin sıkı koşullara bağlanmasına ve üretim yatırımlarının yenilenmesi gibi istihdamı artırıcı girişimlere olanak sağlanmasına karar verildi. Kısaca bunlar, eğitim ve teknik açıdan disipline edilmiş eski Doğu Blokuna üye ülke vatandaşlarının yeni dünyanın çalışma ve yaşam koşullarına göre bilgilendirilmesi, üreten ve çalışan işgücünün kendi mevcut konumunda daha iyi koşullarda çalışmalarına devam etmesi, iş ve işçi göçlerinin önlenmesi ve üretime yönelik teşviklerin artırılması şeklinde biçimlendi.

AB'nin yenilenen politikaları çok yönlüdür; sosyal politikalarla birlikte finansal kaynaklar ve ülkeler için bir dizi reform taleplerini dahi planlamışlardır (23). Bunlar içinde ekonomik dengenin sağlanması konusunda yeni bir finans kurumu olarak Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) kurulmuştur.

EBRD, 1991 yılında AB'ye üye ülkeler tarafından dağılmakta olan Doğu Blokuna üye ülkelerde piyasa ekonomisine geçişi kolaylaştırmak, özel girişimi desteklemek, çok partili demokrasi prensiplerinin oluşabilmesi, varolan kültür değerlerinin korunması, kent yaşamının modernizasyonu ve aynı zamanda çevrenin endüstriyel kirlenmeden korunması için çeşitli kanallarla programlar geliştirerek finansal yardımlar sağlamak amacıyla kurulan kalkınma ve yatırım bankasıdır. Geçiş ekonomisi olarak adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa'da yeni bağımsız devletler ile Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye devletler, EBRD'nin çalışma ve planlama alanını oluşturmaktadır.

EBRD'nin asıl amacı, bu devletlerde, sosyalist rejimde oluşturulan ekonomi–devletin, ekonomideki yerini daraltmak ve kapitalist çalışma ve üretim yapısını kurmaktır. Bu nedenle bireysel gelişimi teşvik ederek girişimciliğin özendirilmesi, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin oluşturulması için finansal destek sağlanması, çalışan ve üreten kadınların özel teşviklerle serbest girişime özendirilmesi, üretime yönelik teknik eğitime destek verilmesi, kentlerdeki altyapının iyileştirilmesi, ülkedeki ulaşım hizmetleri ile ilgili yatırımların yenilenmesi için bir dizi program uygulamaya konulmuştur.

EBRD, geçiş dönemindeki 27 ülkeye yapısal ve sektörel ekonomik reformların yerine getirilmesinde, rekabetin güçlendirilerek artmasında, özelleştirme ve girişimciliğin gelişmesinde, yasal sistemlerin ve anayasal rejimlerin oluşmasında, ticaretin yasalarla serbestleştirilmesinde ve özel bankacılık – finans kurumlarının oluşmasında yardımcı

rol üstlenmektedir.

EBRD ile Rusya arasında 1992'de başlayan ilişkiler, her geçen yıl yapılan anlaşmalar ve uygulanacak (imzalanmış) projelerin artmasıyla devam etmektedir. 31 Aralık 2000 tarihi itibarıyla EBRD'nin Rusya'da imzaladığı proje sayısı 104'tür. Pay sahibi olarak veya olmayarak 3.3 milyar € ile proje anlaşmalarına finansman desteği sağlanmıştır. Bu projelerin toplam bedeli 11.3 milyar €'dur. EBRD proje finansmanında uzun vadeyi tercih etmektedir.

Özellikle SSCB döneminde kurulan nükleer santraller ve araştırma laboratuvarları, biyokimya laboratuvarları, kimyevi maddeler ve sanayiinin halen işlerliğinin korunması ile bunların zararlı atıklarının temizlenmesi geniş ölçekli bir sorundur. Bu nedenle EBRD tarafından finanse edilen projelerde çevre öncelikle dikkate alınmakta, korunmakta ve doğanın kirlenmesine, tahribatına engel olunmaktadır. Bu sorunlara EBRD ile birlikte pek çok uluslararası kuruluş da çözümler aramaktadır.

31 Aralık 1992 tarihi ile 1999 dönem sonu itibarıyla Rusya'da yapılan yatırım anlaşmaları ile EBRD'nin imzalanmış toplam yatırım anlaşmaları içindeki yeri % 19.7'dir. Rusya'da hem özel şirketlere hem de kamu kurumlarına EBRD'nin teknik yardım fonlarından farklı ölçeklerde finansal destekler sağlanmaktadır. Bu destek ve yardımların büyük bir kısmı karşılıksızdır.

c. Stratejik İşbirliği

Rusya ile AB arasındaki ilişkilerde ekonomi kadar politik ve coğrafi konuma ilişkin gelişmeler de önemlidir. Hatta zaman zaman bu gelişmeler daha kritik bir durum ihtiva etmektedir. Bu nedenle, bu aşamada sorulacak soru: Rusya, AB ile nasıl bir ortaklık planlamaktadır? Burada öncelikle Rusya'nın uygulamaya çalıştığı stratejiyi ve AB yaklaşımına bakmak ve ardından da aktörleri ve soruları çaprazlama yer değiştirerek incelemek gerekmektedir.

SSCB'nin dağılması Batılı ülkeler için tam bir karabesandır. Stratejik silahların hangi topraklarda konuşlandırıldığı bilinse de, politik denetimin hangi ülkede olduğu konusunda büyük şüpheler vardır. Herhangi bir iç savaşta nükleer tehdit söz konusu olabilir miydi? Ayrıca, Avrupa'da nükleer güçlere sahip olan ülke sayısının artma tehlikesi başlamıştı. Diğer bir tehlike ise kontrol dışı nükleer madde, silah üretimi ve satışı ile ilgili endişelerdi.

SSCB'de 100.000 dolayında bilim adamı ve teknisyen silah sanayiinin üretiminde çalışıyordu. Bu riskler ve benzeri olası tehlikeler başta Avrupa olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerin, SSCB sonrasında bağımsız ülkelerle yakın ilişki kurmasına ve bu ülkelere yardım yapmaya zorluyordu. Bunlar arasında Rusya Federasyonu, hem SSCB'nin varisi hem de geniş coğrafyadaki doğal zenginliği, askeri gücü, savunma sanayiinin gelişmişliği, eğitilmiş yüksek nüfusuyla en çok ilgiyi çeken ülkeydi.

c.1. AB'nin Stratejik Hedefleri

Savunma sanayiine diğer gelişim faktörlerinden çok daha fazla pay ayıran SSCB'nin resmi varisi olan Rusya Federasyonu'nun askeri gücünün çok farkında olan AB, açıklıkla bu olası 'askeri tehdit'in uzlaşmalarla çözümlenmesini gerektiğini ifade etmektedir. Bu amaçla da gereken ilgi ve yardımı Rusya Federasyonu'na

göstermektedir.

Birinci hedef – İstikrarlı, açık ve çoğulcu demokrasiye sahip bir Rusya'yı yaratmak ve yaşatabilmek,

İkinci hedef – Rusya'nın, AB ile Rus halkları arasında karşılıklı fayda sağlamak amacıyla devlet tarafından yürütülen sağlam ve gerçekçi hukuk sistemine ve piyasa ekonomisinin kesintisiz izlendiği bir rejime sahip olması,

Üçüncü hedef – Avrupa güvenliği ve Avrupa ile ortak geliştirilen politikaların benimsenmesi ve uygulanabilmesi.

Ve nükleer güvenliğe gereken önemin verilmesi. Ayrıca yakın bir gelecekte ilişkilerde atom reaktörleri, nükleer santraller ve askeri savunmada kullanılan benzeri tesislerin yenilenmesi, rehabilitasyonu ve gerekirse de kapatılması gibi kararların zorunlu çözümler olarak alınabilmesi olasılık dahilindedir.

Rusya-AB İşbirliği Konseyi kurulduğundan bugüne dört toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantılarda sadece ticari, ekonomik, yatırım ilişkileri görüşülmemekte; insan hakları da incelenmektedir. Ve hemen her toplantı sonuç bildirgesinde Çeçenistan hakkında insan haklarının ihlali ile ilgili bildirimler ve mesajlar yer almaktadır. AB, Çeçenistan savaşından ve Çeçen halkına uygulanan şiddet ve baskıdan rahatsızlığını dile getirmektedir. Buna karşın Rusya, ısrarla Çeçenistan'ın federasyonun içişlerine ait bir sorun olduğunu yinelemektedir.

Halkın büyük desteğiyle seçilen Rusya'nın yeni Devlet Başkanı V. Putin, yürüttüğü Kafkasya politikası ile Rus halklarının moralini düzeltti ve reformlarda daha cesur adımlar atılması beklentisini yarattı. Reformların öncelikleri, kurumların renovasyonu ile revizyonun kuvvetlendirilmesi ve etkisinin artırılması, hukuk sisteminde bir reform dizisi olarak yasal kararların alınması ve yürürlüğe sokulması, mahkemeler ve ceza yasalarını da kısmen kapsamaktadır.

Reformların temelini, yasal kararların alınması ve uygulanması teşkil etmektedir. Tüm bu işlemler yeterince hızlı değilse, liberal ve yapısal yasaların önemi belki de sınırlanacaktır. Hukuki yetkiler, icra-ıflaş gibi önemli yasalar, kurumların finansal garantilerinin sağlanması yatırımcıya yeterince güven vermiyorsa, mahkemeler yeterince hızlı değilse, piyasalarda daha baştan kaybedilmiş görüntüsü verecektir. Böylece spekülatif bile olsa yabancı yatırımcı ve girişimci kendi portföyünden o ülkeyi ilgi alanından çıkarma eğilimindedir (24).

d. Enerji Kaynaklarının Paylaşımında İşbirliği

"Büyük Oyun"; 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başları arasındaki dönemde büyük devletler arasında yaşanan enerji kaynaklarına sahip olma temelinde siyasi rekabete verilen isimdir. Öte yandan 21. yüzyılın küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık yüzyılı olma yüzdesi oldukça yüksektir. Bu nedenle "pozitif oyun" olarak adlandırılabilir. AB'nin geliştirmeyi istediği politika, temeli ekonomik etkileşimlerden oluşan bir strateji eğilimindedir. Gerçekten de, AB tarafından bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi için kullanılan araçların, bölgedeki devletlerce çok önemli olduğu kabul edilmektedir.

Eski İpek Yolu'nun yeniden doğuşunu gerçekleştiren TRACECA projesi, günümüzdeki enerji gereksinimini giderecek başarılı ve olgun bir projedir (25). Eski İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması sayesinde Orta Asya ve Güney Kafkasya pazarlarına serbestçe geçiş sağlanacaktır. Benzer bir yaklaşım gaz yolları ve petrol alanlarının geliştirilmesi için de sergilenmektedir. Bu alanlarda bölgesel iş ortaklığının değişik bir şekli yerleştirilmektedir. Bu çerçevede AB, INOGATE (26) adında bir anlamda "Avrupa için gaz ve petrol girişi"ni uygulamaya koymuştur. Bu tür çabalar

sayesinde hükümetler ve şirketler birbirleriyle kendi aralarında etkileşim olanaklarına sahip olacaklardır. Avrupa Birliği Bakanları bu tür girişimlere önem vermektedir ve ilgili anlaşmaları onaylamaktadırlar.

AB, uzun yıllar boyunca titiz bir yaklaşıma sahiptir; çünkü AB kesin belirtilmiş politik sonuçlara can atmak ve yüksek politik hedefleri abartılı şekilde belirtmek yerine, daha çok bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinin ve ilişkilerin yasal zeminlerinin tespit edilmesinin daha faydalı ve daha etkili olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle AB'nin petrol ve doğalgaz geçişleri konusundaki duyarlılığı politik değildir. (27) Bu yaklaşım, AB çıkarına uygun olduğu için, çok yönlü doğu-batı boru hatları sisteminin (multi pipeline systems) yaratılması girişimini teşvik etmektedir. Ama ayrı ayrı şirketler, hangi boru hattının ekonomik açıdan daha etkili ve kârlı olduğuna kendileri karar vermişlerdir. Bu nedenle AB şimdiye kadar Bakü-Tiflis-Ceyhan güzergahına ilişkin net tutumunu belirtmemiştir. AB'ne göre, tercih belirtme politik anlamda olmamalıdır ve er veya geç kin, düşmanlık ve çatışma ortamına sebep vermemelidir, aksine evrensel sistemde boru hatları ve bölgesel işbirliğinin sağlanması için mevcut engelleri ortadan kaldırmak gereklidir (28). AB, ekonominin kendi temelleri üzerinde inşasına bakmadan, acaba gerçekten bu temeller üzerinde çok sıkı bir politik işbirliği ve birleşme sağlanabilir mi sorusuna yanıt aramaktadır.

AB'nde en fazla nüfusa sahip ülke olan Almanya, doğal yakıt kaynaklarının kıt olmasından ötürü kendi enerji ihtiyacını dünya pazarlarından karşılamaktadır. Ancak Almanya az sayıda kaynağa bağımlı hale gelmemek için kaynak çeşitlendirmeye önem vermektedir. Ülkeye petrol gibi stratejik bir ham maddenin sağlanmasında, çeşitlendirmenin politik önemi vardır. Yakıt temini için yeni kaynakların bulunma şansı artarken uluslararası ilişkiler de daha düzenli bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır. Avrupa'da güvenlikten ve özellikle yakıt temini garantisinden bahsederken Rusya ve Ukrayna kastedilmektedir.

Ekonomik çeşitlendirmeye dayanan bu politika uzun süreli dayanışmayı öngörmektedir ve hatta petrol kaynaklarının tükeneyeceği, gelirlerin harcanmış olacağı dönemi bugünden kapsamına almaktadır. O zaman ülke içi kaynaklarına yönelerek temin yolları aranacaktır. Ekonominin çeşitlendirme üzerine yoğunlaşması şu an halledilmeye çalışılan birçok sosyal probleme de çözüm getirecektir.

AB'nin Rusya enerji politikası sadece jeostratejik ve yakıt temini maddeleri ile sınırlı değildir. Beklenti ve isteklerin bu denli benzer oluşu AB ülkelerini Rusya'nın ideal partneri olarak açığa çıkarmakta ve AB'yi emperyalist amaç gütmeye kuşkusuz dışında bırakmaktadır. Bu nedenlerle Rusya ve Hazar bölgesi ülkelerine karşı politikalarını açık ve dürüst olarak yürüten AB'nin, tarihi-kültürel farklar dahil tüm belirgin farklılıklar inkar edilmeden eşit haklar bazında ilişkiler istediği de net bir şekilde ortadadır.

Rusya'nın istenilen hammadde miktarında çeşitlendirme tipi taşıma sisteminde yer almasının uygun olacağına dair kesin bir kanaat bulunmaktadır. Çeşitlendirme sisteminin yapıcılığı da hat boyunca ülkeleri birleştirme özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda üreticinin bir transit ülkeye bağımlı olmasını da önleyecektir.

Bu konuda enerji politikasına ve G-8'lerin Birmingham zirvesinde varılan görüş birliğine dikkat etmek gerekir: orada özellikle piyasaya giriş yolları ortak konu kabul edilmiş ve tartışılması sekizlerin tüm üyelerinin beraber katılımı ile, yani Rusya'nın da katılımı ile gerçekleşmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Böylece karşıt jeopolitik çıkarların ortak çıkar haline getirilmesi ve bununla da bölgede pozitif etki bırakacak dengenin kararlaştırılması sağlanacaktır. Bu, bütün

tarafların çıkarları doğrultusundadır (29).

Taraflar arasında özellikle enerji alanındaki işbirliğinden her iki taraf da memnundur. Çünkü Rusya şu anda AB ülkelerinin doğalgaz ihtiyacının yüzde 41'ini, petrol ihtiyacının ise yüzde 21'ini karşılamaktadır. Rusya ile ticari ilişkilerin artık Euro ile yapılmasına da 2001'de başlanmıştır. Ayrıca 'çıkar çatışması' değil, 'ortak çıkarlar' üzerine işbirliği çok önemli bir paydadır.

d.1. INOGATE, AB'nin teknik yardım programı dahilinde SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Cumhuriyetler arasında enerji konusunda bölgesel ilişkileri geliştirmek amacıyla uygulanan bir programdır. Orta ve Doğu Avrupa devletlerini de içine alarak Phare Programı kapsamına alınmıştır. Programa dahil edilen ülkeler için şu temel esaslar hedeflenmektedir:

1. Bölgedeki petrol, doğalgaz ve petrol ürünlerinin rehabilitasyonu, rasyonalizasyonu ve modernizasyonu,
2. Hazar ve Orta Asya'da bulunan hidrokarbonların Avrupa ve Batılı pazarlara taşınması konusunda alternatif olanakların yaratılması.

Bu hedeflere ulaşmak için katılımcı ülkeler arasında düzenli toplantılar planlanmıştır. AB'nin finansal anlamda sağlayacağı destek:

1. Çalışmalarda gereken projelerin rehabilitasyon, modernizasyon ve rasyonalizasyonu ile bunların fizibilite çalışmaları ve uluslararası finansal kurumlar tarafından finanse edilecek gerekli belgelerin hazırlanması,
2. Modern ve piyasa yönelimli doğalgaz ve petrol sistemlerinde, yönetim ve ilgili işlemlerde tecrübeli ve dinamik çekirdek kadronun oluşturulması,
3. Enerji Tarife Anlaşmasına uygun olarak uluslararası standartlarda ve uygulamaya bağlı olarak anlaşma ve düzenleme çerçevesinde bölgesel ve ihracat piyasasında yerleştirilmek istenilen yasal düzenleme,
4. Devletlerarası doğalgaz ve petrol ulaşımının kurumsal çerçevesinde karşılıklı sınırların altyapılarında küçük ölçekli yatırımların etkinleştirilmesi ve uluslararası standartlara ve çevreyle ilişkili son teknoloji kullanılarak yeniden düzenlenmesidir. Bunların amacı Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Ulaşımı'nın üzerinde yeni varılan anlaşmanın kurumsal çerçevesinde bir tür gösteri projesidir.

INOGATE Programı, özel yatırımcının desteklenmesinde ve Uluslararası Finans Kurumları ile bir araya gelmesinde bir tür katalizör araç durumundadır. Ükelere getirilen fayda ile yeniden yapılanan sınırlar arasında doğalgaz ve petrol ticaretinin mobilizasyonu ile finansal kaynakları kullanabilme serbestisi sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, sistemlerin modernizasyonu ve mevcut tesislerin rasyonalizasyonu ve çevrenin temiz ve güvenilir olmasının devamı sağlanabilmektedir.

e. Stratejik Ortaklık

– Finansal alanda işbirliği oluşturmak. İlgili yasaların Dünya Ticaret Örgütü'nün belirlediği standardizasyon çerçevesine uygun olarak çıkarılması ile yabancı özel finansal kurumların ülkede doğrudan veya en az bir yabancı ortakla faaliyet göstermesidir.

– AB'nin gelişim sürecinde Rusya'nın çıkarlarını göz önüne almak ve olasılıkları belirlemek. Rusya kısa, orta ve uzun

vadelerde kendi ulusal çıkarlarıyla AB'nin çıkarlarına ters düşmeden genişleme sürecine dahil olma ve devam etme yollarını bulmalıdır.

– Avrupa'daki altyapıya uygun olması için ortaklığın geliştirilmesi. Yaşam standartlarının yükseltilmesi, yaşam kalitesi, eğitim, sağlık ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi çok yönlü konularda Rusya'nın başta yapması gereken yatırımlarına karar vermesi ve uygulamasıdır.

– Bilim ve teknikte, entelektüel hakların korunması gibi ortaklık sorunlarının çözümü için işbirliği yapmak.

– Sınırların güvenliği için işbirliği. Bugün kendiliğinden oluşan bu durumun gelecek yıllarda herhangi bir yanlış uygulamaya neden olmaması için düzenlenmesidir. Sınırların güvenliği, ekoloji, suç örgütleri ile verilen mücadeleyi kapsar. Bunun yanında sınır bölgelerindeki kentler, eyaletler ile işbirliği artırıcı yenilikler yapılabilmesi halinde Rusya standartlarının Avrupa'nın yüksek kalite standartlarına çekilmesi hedeflenmektedir.

– Hukuki temellere dayanarak Rusya ile AB arasındaki ilişkilerde ekonomideki yasaların yakınlaştırılması ve teknik standardizasyonda uyum için ilgili yasalar ve kurumların denkliliğini sağlamak. Başta, Rusya ile AB arasında imzalanan OİA'da bahsedilen anlaşmanın objektifliği ve gerçekçiliğinin varolabilmesi için hukuki düzenleme hemen gereklidir. Strateji, hukuki değişimin Rusya'da hemen yasalaşmasını gerektirmektedir.

Sonuç

Reel stratejik ortaklık kurmak bazı gerekleri yerine getirmekle olabilecektir. Dünya düzenindeki kuşakların kendi kendine gelişen taraf olma durumundan, dünya politikaları, ekonomileri ve güvenlik gibi tüm global sorunların çözümünde Rusya-AB ortaklığının doğrudan ve etkin olması kuvvetli bir olasılıktır.

Rusya ile AB arasındaki politik diyalogun sonuçlanarak artması, genişlemede 'ölçek' sorununun çözümüyle ilişkilidir. 21. yüzyılda stratejik ortaklık ve işbirliği amacıyla ortak üretim için geniş ölçekli yeni bir anlaşmanın AB ile imzalanması, her iki taraf için çok büyük bir itici güç olacaktır. Böylesi bir anlaşmanın, yine hukuki tabanı olmakla birlikte, asıl önemli yanı, çeşitli üretim modellerine uygun ve esnek bir yapıda olması gerektiğidir.

Son olarak ise Rusya ile AB'nin aktif işbirliği alanlarında, AB yasalarıyla Rus hukuk sisteminin uyumlaştırılması ve yakınlaştırılması sorunu çok önemli bir konudur. Bu farklı iki idari sistemin birbirine taban tabana zıt yapıları, belki de ortaklık stratejisinin en zor kısmını oluşturmaktadır ve hatta yakınlaşma sürecini uzatmaktadır.

AB'nin yasal kurumları ile işbirliğinde yapılan çalışmaların sonucuna göre ilgili yasaların uygulanması esas alınmaktadır. Uluslararası terörizme karşı işbirliğine ilave olarak, yasal olmayan uyuşturucu ticaretinin engellenmesi, uluslararası suç örgütlerine ve onların ortaya çıkardığı sahte para basma, yasalara aykırı ve yasal olmayan yollarla yurtdışına para transferi, kara para aklamak, gümrük kurallarına aykırı davranmak suç olarak tanımlanmakta ve bunlara karşı yasal yollardan engel olunmak hedeflenmektedir.

Olumsuz gelişmelere karşı birlikte hareket eden Rusya ve Avrupa Birliği, gelecekte de birlikte karşı duruşları ve

birlikte gelişme trendlerini hızla artıracaklardır. Her iki taraf da 'kendi çıkarlarına uygun' olarak sabırla ve dikkatle ortak politikaları uygulamaya özen göstereceklerdir. İşbirliğinin başladığı tarihten bugüne bu başarıları, Rus tarafı başta olmak üzere Putin yönetimi ile Prodi ve ilgili Komisyon Başkanları doğru analiz etmektedirler. Bu başarılı 'eküri' orta ve uzun vadeli ortak çalışmalarına ara vermeyecek kadar kararlı görünmektedir.

1. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev makalesinde AB ve ABD'nin RF'ye yardım etmesi veya etmemesi halinde ülkeye olumlu ve olumsuz yansımalarını ortaya koyuyor. Kozirev, RF'nin ölçeklerinden ve sorunlarından çekinerek uzak kalmak yerine yakın bir diyalogun daha doğru olacağını vurguluyor. NATO Review, 1993/ No. 1, s. 5.
2. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ülkesinin jeostratejik açıdan konumunu, yukarıda ifade ettiğimiz görüş çerçevesinde, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Dış Politika Konsepti" isimli dokümanda uzun uzun anlatmaktadır ve Rusya Federasyonu'nu Avrasya ülkesi olarak nitelendirmektedir.
3. Zapadnik– Batıcı, Batılı politik kararlardan taraf olan kişi. Çarlık döneminde sıklıkla gündeme gelen 'Batılı anlayış', bugün de sağ partiler ve Liberaller tarafından desteklenmektedir.
4. Moskova'da yayımlanan haftalık siyasi Kommersant dergisinin yaptığı bir ankette, başta RF üst düzey yöneticilerine – politikacılar, milletvekilleri, büyük kamu kurumlarının yöneticileri ve akademisyenler – yöneltilen soru "20. yüzyıla damgasını vuran en önemli 3 olay nedir?" sorusuydu. Bunlara alınan yanıtlar çok çeşitliydi. Ancak verilen yanıtlarda çoğunluk 'Dünya Savaşları' idi.
5. Ancak devlet idari sistemlerinin, politik düşüncelerin kuruluşu, olgunlaştırılması ve gelişmelerinin anayurdu Aydınlanma sonrası Avrupa'dır.
6. SEV – Sosyalistçeskaya Ekonomiçeskaya Vzaimaatnaşeniya – Sosyalist Ekonomilerin Karşılıklı Bağımlılığı. Bir başka deyişle, Varşova Paktına imza koyan ülkelerin ekonomik dayanışmaları ile ilgili kurumu.
7. Oysa Aralık 1990'da karaborsada 1 Amerikan doları, ortalama 24 ruble'ye eşitti.
8. 8 Aralık 1991 tarihinde RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Ukrayna Devlet Başkanı L. Kravçuk, Beyaz Rusya Devlet Başkanı S. Şuşkeviç Beyaz Rusya'da sınırları dahilinde bulunan Belaveşskaya Puşa'da bir araya gelerek SSCB'ye ilişkin 1922 anlaşmalarının feshine karar verdiler ve SSCB'nin yerini alacak olan BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu)'nin oluşumu için yeni bir anlaşmayı da aynı gün imzalayarak yürürlüğe koydular. Böylece Kuzey–Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da 15 yeni bağımsız devlet ortaya çıktı.
9. Bir çocuk oyuncağı olan Kaleydeskop'a benzetme Rus siyaset literatüründe yer almaktadır. Bu benzetmenin nedeni, Ekim devriminden bu yana Devlet Başkanlığı görevini üstlenen Genel Sekreterlerin uzun yıllar bu görevde kalmalarından ötürüdür.
10. SBKP–MK = Sovyetler Birliği Komünist Partisi–Merkez Komitesi.
11. Boniface P., "Güçsüzlük İsteği", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s.111.
12. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ABD Genelkurmay Başkanlığını yapmış olan ve 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Dışişleri Bakanlığına getirilen General Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde verdiği konferansta kendi ismini taşıyan ve ekonomik olduğu kadar siyasi önemi de bulunan planın ABD tarafından Nisan 1948'den itibaren uygulanmasını sağlamıştır. T.C. Başbakanlık, Türkiye'de Marşal Planı, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Matbaası, 23.05.1952, s. 8.
13. Uzun görüşmeler ve pazarlıklar sonucu bu Plan'a, 16 Avrupa devleti dahil edilerek toplam 18 milyar Amerikan

Doları yardım (bir kısmı düşük faizlerle geri ödemeli, bir kısmı ise karşılıksız – hibe şeklinde) sağlanarak 1948 Nisan'ında uygulamaya konulmuştur.

14. 9 Mayıs Avrupa Günü – Barış, Özgürlük, Refah ve Dayanışma Avrupası, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2002.

15. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), 1951 tarihli Paris Antlaşması'yla ve ardından da 1957 tarihli Roma Antlaşması'yla birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu. Topluluklar bu sürecin sonunda üye devletler arasındaki bütün iç sınırları kaldırarak tek bir pazar kurdular.

16. Bugünkü Avrupa Birliği'nin içinde ortak kurumları bulunan üç topluluk vardır. Bunların içinde ilk kurulanı AKÇT'dir. Diğerleri AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'dur.

17. ABD'nin Irak operasyonuna destek talebine, Almanya ve Fransa ortak kararlar karşılığında gelmiştir. Buna karşın İngiltere, İtalya ve İspanya açık destek vermektedirler.

18. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (Partnership and Cooperation Agreement= PCA), Sovyet sonrası dönemde AB tarafından düzenlenmiş ve eski Doğu Bloku'na üye olan ülkelerle yapılmıştır. Belli periyotlarla AB ile söz konusu ülke arasında yapılan toplantılarla OİA'da değişiklikler yapılabilmektedir. AB ile Rusya arasında OİA, 1996 yılında imzalanmış ve 1997'de yürürlüğe girmiştir.

19. "Common Strategy of the EU – (1999/414/CFSP)", Official Journal of the European Communities, 24.06.1999.

20. Yeni Bağımsız Devletler için Teknik Yardım.

21. NIS – New Independent States– Yeni Bağımsız Devletler, SSCB'nin dağılması sonrasında Avrupa ve Asya'da ortaya çıkan yeni egemen cumhuriyetlerdir.

22. Delegation of European Commission, Moskova, 2003.

23. Reform talepleri IMF ve Dünya Bankası ile koordineli ve birbirine uyumlu geliştirilmiştir. Bu talepler ise yapısal reformların başlıca araçları olan – ulusal paranın devalüasyonu – para disiplini – kamu harcamalarında kısıtlama – ticarete liberalizasyon – sübvansiyonların kaldırılması ve/veya daraltılması – vergi oranlarında ve kapsamlarında değişiklikler – kurumsal reformlar – fiyat reformlarının tamamını veya bir kısmını içermektedir. Potter R.B., Binns T.Elliott J.A. ve Smith D., "Geographies of Development ", United Kingdom, 1999, s. 168.

24. The Moscow Times, 13 Eylül 2000, s. 6, Moskova.

25. TRACECA – Transport Corridor of Europe – Caucasus – Asia. Belki 'Avrasya Enerji Koridoru' olarak Türkçeleştirilebilir.

26. INOGATE – Interstate Oil & Gas Transport to Europe. Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Ulaşımı.

27. The Moscow Times, 13 Eylül 2000, s. 6. Moskova.

28. HANS–FRIEDRICH von PLEZ, Federal Almanya'nın Dış İlişkiler Bakanlığı Müsteşarı. Bergedorff Forumu, 1998, Bakü.

29. H.F von PLEZ, Bergedorff Forumundaki konuşmasında Almanya kadar AB'ye üye diğer devletlerin de öncelikli tercihinin doğalgaz olduğunu açıklamıştır.

